

CIRKEV A MEDIÁLNY JAZYK

Terézia Rončáková, *Keď chce cirkev hovoriť mediálnym jazykom. Prienik náboženského a publicistického štýlu. I. Katolícka univerzita v Ružomberku, Prešov 2009, 181 strán, ISBN 978-80-8084-419-6.*

Autorka Terézia Rončáková je vyštudovanou žurnalistkou s bohatou skúsenosťou v tlačovej agentúre SITA, Katolíckych novinách a vo Vatikánskom rozhlasu v Ríme. Jej monografia vznikla na pôde Katolíckej univerzity v Ružomberku, na Filozofickej fakulte, kde autorka v súčasnosti pôsobí ako odborná asistentka na Katedre žurnalistiky. Recenzentmi vedeckého diela sú PhDr. Anton Lauček, PhD. a Ing. Juraj Považan, PhD. Tematickým pokračovaním tohto diela je monografia *Ako cirkev hovorí mediálnym jazykom. Prienik náboženského a publicistického štýlu II* (recenzia na druhou časť knihy – viď nižšie).

Názov *náboženský štýl* je v slovenskej jazykovede zatiaľ iba pracovným (s. 7 a 13). Z recenzovaného diela vyplýva, že slovenskí jazykovedci a autorka pod týmto označením chápu iba úzko orientované vyjadrovanie v rámci kresťanstva, a to v jeho konkrétnych, na Slovensku dominantných konfesiách. Z aspektu teologickej a religionistiky konštatujem, že je vzhľadom na rozsah analyzovanej problematiky, označenie *náboženský štýl* aplikovaný iba na vyjadrovací štýl rímskokatolíckej, gréckokatolíckej a evanjelickej konfesie nevhodný. Aby sme boli korektní, mali by sme do analýzy *náboženského štýlu* zahrnúť všetky náboženstvá sveta s ich písomnými a verbálnymi výstupmi (podobne s. 155, základné žánre náboženského štýlu), čo je prakticky nereálne, a preto sa prikláňam k myšlienke formovania náboženského štýlu ako sumára x subštýlov s vlastnými subštýlmi.

Príklad:

Náboženský štýl → kresťanský štýl (subštýl) → štýl rímskokatolíckej konfesie (subštýl subštýlu).

Na prvý pohľad sa zdá, že je také členenie príliš zložitú, avšak kritérium precíznej práce si uvedený prístup vyžaduje. Je nevyhnutné, aby pri definovaní obsahu náboženského štýlu a tvorbe jeho členenia spolupracovali multidisciplinárne zameraní experti najmenej z troch oblastí – jazykovedy, religionistiky a teológie. Z dôvodu kultickej povahy mnohých náboženských textov musíme počítať aj s množstvom extralingvistických a paralingvistických prostriedkov dotvárajúcich celistvosť náboženského štýlu, čo je v recenzovanej monografii vystihnuteľné slovami J. Mistríka (s. 22).

Slovenský čitateľ si, za daných okolností, môže veľmi ľahko zameniť význam slova *náboženstvo* so slovom *vierovyznanie*; nebude už vnímať kresťanstvo ako náboženstvo, ale bude hovoriť o rímskokatolíckom či evanjelickej náboženstve, s čím sa, žiaľ, stretávame aj v masmédiách.

Autorka sa kriticky opiera o závery známych slovenských jazykovedcov – J. Mistrika, J. Mlacka, F. Kočiša, J. Findru a F. Miku; ruského autora J. Cipku a poľské štylistické diela M. Makuchowskej a M. Wojtakovej. Jej vlastným prínosom je cieleňá jazykovedná analýza 6 slovenských denníkov a servisu tlačovej agentúry SITA obsahujúcich aj spravodajské texty s náboženskou tematikou, ako aj periodík 2 majoritných kresťanských cirkví v SR – Rímskokatolíckej cirkvi na Slovensku a Evanjelickej cirkvi augsburského vyznania na Slovensku. Rončáková skúma uvedené pramene v časovom úseku jedného občianskeho roka. Jej kritické poznámky na margo jazykovednej korektnosti článkov sú jasne vysvetlené a presne vyznačené v citovaných textoch. Takýto prístup pedagogicky vysoko hodnotíme. Autorkina minuciózna práca s vyhľadávaním relevantných publikovaných textov a ich jazykovou analýzou je dôkazom jej bytostného záujmu o danú problematiku, ku ktorej pristupuje s požadovanými kritickými vedeckými poznatkami.

Poľskí autori sa detailne venujú aj objektívnym štýlotvorným činiteľom a upozorňujú, že v prípade adresáta náboženskej výpovede rozlišujeme dvojakého prijímateľa: nadprirodzenú bytosť a človeka, poslucháča (M. Makuchowska, s. 32); rozlišovať máme aj dvojakého vysielateľa textu: samotného autora textu a sprostredkovateľa textu (J. Wierusz – Kowalski, s. 32). V časti venovanej jazykovým znakom náboženského štýlu sa Rončáková vyjadruje k jeho emocionalite a poetickosti (opakujúce figúry, personifikácie, metafory, alegórie, epitetá, hyperboly), archaizácii, formularizovateľnosti, štandardizácii, formalizácii, schematizácii, slovnej zásobe (dlhé slová a vety, zvýšený výskyt citoslovieč, častíc a neurčitých čísloviek). Celok uzatvára analýzou prítomnosti neverbálnych výrazových prostriedkov v štylistických úlohách (s. 43).

Z kapitoly venovanej styčným bodom náboženského a publicistického štýlu je pozoruhodné poznanie, že sa Katolícka cirkev zaoberá vzťahom k médiám od Druhého vatikánskeho koncilu a k tejto problematike vydáva aktuálne dokumenty. Pre záujemcov o štúdium teológie by iste bolo lákavou ponukou vedomie, že by sa aj v SR dala študovať teológia masovokomunikačných prostriedkov (teologická mass-mediológia, teológia masmédií), nová cirkevnovedná disciplína s presne zadefinovaným kurikulumom. Za jej autorov sa považujú Enrico Baragliho a A. Diaz Tortejedo (s. 57). Podstatným celkom tejto kapitoly je analýza interakcie morálky a pravdy v podaní médií a spomínaných kresťanských cirkví.

Rečnícky, administratívny a náučný štýl zohrávajú v tvorbe analyzovaných textov náboženských periodík a profánneho spravodajstva týkajúceho sa cirkevných záležitostí mimoriadne dôležitú rolu. Autorka zastáva názor, že: „Skvalitnenie spravodajstva je teda úlohou redakcie, ktorá by mala zabezpečiť kvalifikovanú úpravu príspevkov, prípadne investovať do výchovy prispievateľov.“ (s. 126)

Biblický štýl (s. 127–152) je v monografii predstavený ako jeden z podštýlov náboženského štýlu (k jeho členeniu sme sa vyjadrili vyššie). Nás predovšetkým zaujíma problém neexistencie jednotnej definície, čo sa pod slovným spojením *biblický štýl* rozumie. Autorka síce uvádza rôzne definície, avšak sama volí a aplikuje užšiu definíciu, ktorá zahŕňa citáty, parafrázy, narážky, kategórie pádu, pred-

ložkové a iné spojenia, lexikálne špecifiká, štylistické konštrukcie, vplyv jazykového pôvodu a frazémy biblických kánonických textov. Z autorkinho prieskumu vyplynulo, že evanjelický týždenník *Evanjelický posol* spod Tatier obsahuje dvakrát viac doslovných biblických citátov než katolícky týždenník *Katolícke noviny*. Najdlhší biblický citát našla, paradoxne, v sekulárnom denníku *SME*, kde autorka uvádza slová z *Listu Rimanom 1: 21–32*.

Najtypickejším žánrom analyzovanej katolíckej a evanjelickej tlače je úvaha. Často sa kombinuje s esejou a výkladom biblického textu. Na rozdiel od rozhovorov publikovaných v profánnej tlači sa rozhovory v uvedených cirkevných týždenníkoch striktné pridriavajú témy a sú nekonfliktné. Rončáková to vystihuje takto: „Pomerne často uplatňované rozhovory sledujú klasickú dialogickú schému, sú pomerne krátke, nejdú do hĺbky problematiky, vlastne vôbec nie sú *problematické* – väčšinou sa netýkajú zásadných aktuálnych spoločenských tém, ide skôr o príležitostné žánrové spestrenie misijnej, kultúrnej alebo zahraničnej rubriky.“ (s. 158)

Základným predpokladom vylepšenia obsahovej kvality textov sekulárnych periodík obsahujúcich náboženskú tematiku, ako aj formálnej stránky textov cirkevných periodík je sebakritický pohľad oboch. Vzájomné poukazovanie na nedostatky tvorby autorov toho druhého typu periodika bude konštruktívne vtedy, keď nájde pozitívnu odozvu so snahou pracovať na svojej profesionalite, a nie si vylepšovať názor o svojej tvorbe prioritným zameraním na vyhľadávanie chýb iného. Proces takto prebiehajúceho rastu nie je bezbolestný, ale zaručene obojstranne obohacujúci a verejnosti prospešný.

Terézia Rončáková, Ako cirkev hovorí mediálnym jazykom. Prienik náboženského a publicistického štýlu II. Katolícka univerzita v Ružomberku, Prešov, 2009, 211 stran, ISBN 978-80-8084-420-2.

Monografia je tematickým pokračovaním diela *Keď chce cirkev hovoriť mediálnym jazykom. Prienik náboženského a publicistického štýlu I* (recenzia na prvú časť knihy – vid' vyššie).

Centrálnou sférou záujmu knihy je náboženská komunikačná oblasť, v praktickom výskume autorky zastúpená kresťanskými týždenníkmi (*Katolícke noviny* a *Evanjelický posol* spod Tatier) a sekulárnymi denníkmi či tlačovou agentúrou SITA v časovom trvaní jedného roka. V katolíckom prostredí sa významne prejavila jazykovedná iniciatíva Združenia katolíckych vydavateľstiev Slovenska v zastúpení: E. Sitárová, S. Ondica, I. Masár a M. Považaj, ktorá vydala v roku 2006 internú príručku *Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii*. Náboženský jazyk by mal rešpektovať zásady modernej jazykovedy, ktorými sú:

- významová priezračnosť,
- systémovosť,
- ustálenosť,
- jednoznačnosť a presnosť,
- nosnosť a ústrojnosť pojmov. (s. 13–14)

Medzi relevantné publikácie pojednávajúce o náboženskej terminológii a ovplyvňujúcej jej úroveň v médiách radí Rončáková 5 kníh. Každú predstavuje, uvádza pozitíva a kritizuje nedostatky najmä na základe odbornej recenzie renomovaného jazykovedca.

- *Krátky slovník slovenského jazyka (KSSJ)*. F. Kočiš mu vyčíta absenciu kvanta termínov alebo ich tendenčné, socialistické a nesprávne významy.
- *Slovník. Náboženstvo, cirkev, teológia*. Rončáková podotýka, že ho vytvoril autor nepôsobiaci v oblasti jazykovedy a slovník môže byť nápomocný laickej verejnosti.
- *Kresťanská terminológia*. Mnohonásobnú kritiku diela vyslovili F. Kočiš a I. Masár, avšak napriek pripomienkam skonštatovali, že ide o vítanú pomôcku.
- *Príručný lexikón biblických vied*. J. Kačala nazval dielo biblistu Jozefa Heribana encyklopedickým slovníkom s biblickou, historickou, filozofickou, jazykovednou tematikou, s prínosom presahujúcim hranice Slovenska.
- *Katechizmus Katolíckej cirkvi (KKC)*. J. Kačala uzavrel, že kniha rešpektuje výsledky najnovšej jazykovej kodifikácie, ale má i svoje nie vždy zdôvodniteľné špecifiká, napr. slová *bytnosť*, *trojsvätý*, *ospravodliť*.

Ani dve najväčšie kresťanské cirkvi na Slovensku (Rímskokatolícka cirkev v Slovenskej republike – RKC a Evanjelická cirkev augsburského vyznania na Slovensku – ECAV) nedisponujú rovnakou terminológiou. Problémom je aj vzájomné čítanie periodík kresťanov týchto cirkví, pretože neovládajú kľúčovú terminológiu tej druhej konfesie.

Príklady: (označenie v RKC / označenie v ECAV)

bohoslužobné stretnutie: omša / služby Božie

navštevovateľ bohoslužobného stretnutia: farník / cirkevník

skupina pozostávajúca z členov spoločenstva viazaného na obrady v konkrétnom chráme: farnosť / cirkevný zbor

skupina farností, resp. cirkevných zborov na určitom teritóriu: dekanát / seniorát

skupina dekanátov, resp. seniorátov na určitom teritóriu: diecéza / dištrikt

študent teológie: seminarista, bohoslovec / teológ, študent teológie

najvyšší predstaviteľ Katolíckej cirkvi: Svätý Otec / pápež

V terminológii oboch cirkví figurujú aj pojmy, ktoré nemia svoju formu ani vo svojom sekulárnom použití, avšak z dôvodu náboženského kontextu menia v náboženských textoch svoj význam, napr. *spoločenstvo*, *cesta*, *povolanie*, *starý/nový*.

Zásadným a komplexným problémom je oficiálna definícia skupiny pojmov označených za *bibliizmy* (s. 27–29). Sakrálna terminológia, ktorá je výsledkom priameho prevzatia z hebrejčiny, gréčtiny a latinčiny, laickému veriacemu často nehovorí nič bez toho, aby bol termín vsadený do kontextu. Názvy nedeiel' cirkevného,

resp. liturgického roku sú bežne uvádzané v latinčine (napr. Palmarum – Kvetná nedeľa); z gréčtiny sa často používajú označenia druhov spevov (napr. doxológia – chválospev); v aramejčine sa bežne citujú Ježišove slová pri vzkriesení dievčaťa (Talitha kumi! – Dievčatko, hovorím ti: Vstaň!). Cirkevné periodiká sú bohaté na archaizmy, ktoré sa vo veľkej miere čerpajú z obsahov starých a obľúbených náboženských piesní (napr. rmútiť sa, bedlivosť, četba, litera, dišputa). Stretávame sa aj s novotvarmi, ktoré si autori náboženských článkov vytvárajú podľa potreby. Sekulárne médiá často nerozlišujú medzi terminológiou jednej a druhej konfesie (s. 59–66), správne ignorujú pátos, ktorý je súčasťou rečníckeho, a nie spravodajského štýlu, ale nejednokrát aj ironizujú. Najbežnejšie sú chyby sekulárneho synonymického používania nesynonymickej dvojice slov z náboženskej sféry *posvätiť* – *vysvätiť*, *neviera* – *nevera*.

Zvykom upevnené a v náboženskej sfére často používané je slovo *prostredník* (s. 67–68), ktoré je v KSSJ zafinovaný iba jedným významom: je to prostredný prst na ruke. Správne znenie má byť *sprostredkovateľ*. Toto slovo sa používa s veľkým začiatočným písmenom na označenie osoby Pána Ježiša Krista ako toho, ktorý hriešnym ľuďom sprostredkoval spásu od bezhriešneho a dokonalého nebeského Otca. Skúmané náboženské periodiká priniesli aj slovné spojenie *snaženie za vierou*, ktoré už na prvé počutie znie neprirodzene. Rončáková tento fenomén vysvetľuje nasledovne: „...ide o defektnú syntaktickú konštrukciu, kontamináciu, keď sa kríži väzba podstatného mena *túžba za niečím* a podstatného mena *snaženie o niečo*.“ (s. 78)

Písanie veľkých písmen je oblasťou najčastejších dilem autorov pohybujúcich sa v náboženskej sfére. Rovnako sekulárni a cirkevní autori bojujú najmä s adjektívom *boží/Boží*. L. Dvonč hovorí o rozlišovaní písania veľkého a malého začiatočného písmena na základe príslušnosti adjektíva k vzťahovým alebo privlastňovacím prídavným menám: „...prídavné mená odvodené od vlastných mien sa raz píše s veľkým začiatočným písmenom (*Štúr* – *Štúrov*, *Anna* – *Annin*), inokedy s malým začiatočným písmenom (*Štúr* – *štúrovský*, *Anna* – *anenský*). Zdôvodňovanie veľkého, resp. malého začiatočného písmena v tomto prípade teda stojí na príslušnosti prídavného mena *Boží/boží* k vzťahovým alebo k privlastňovacím prídavným menám.“ (s. 81) Aspekt úcty k Bohu sa prejavuje písaním veľkých začiatočných písmen nielen v prípade adjektív, napr. *Boží príbytok*, *Božia vôľa*, ale aj keď ide o zámená vystihujúce osobu Boha (On, Ty, Jeho láska) či pomenovania Boha formou sekulárnych pojmov (*Kráľ pokoja*, *Svetlo sveta*, *Slovo*, *Pravda*, *Život*).

V súvislosti s adjektívami nemôžeme nespomenúť inverzný slovosled, ktorý je v náboženských periodikách bežný: *Duch svätý*, *Matka Božia*, *Baránok Boží*, *Písmo sväté*. Najprv by malo ísť adjektívum, ktoré bližšie určuje podstatné meno, napr. *Boží Syn*, nie *Syn Boží*, ako je to zaužívané. Uvedené nesprávne poradie je dedičstvom latinských textov. Rončáková konštatuje, že: „Významným zdrojom archaického slovosledu je Sväté písmo, ktoré sa v textoch náboženskej publicistiky na jednej strane hojne cituje a na druhej strane časté používanie biblických textov

ovplyvňuje celkové jazykové vedomie, a teda aj jazykový prejav veriacich autorov.“ (s. 152) Značné pokroky v odstraňovaní chybných slovosledných konštrukcií urobila redakcia Katolíckych novín, čo je dôkazom toho, že cirkev sa svojím jazykom môže a má priblížiť spôsobom vyjadrovania súčasného človeka. Evanjelický posol spod Tatier sa, na druhej strane, vyníma v striktnom a presnom uvádzaní názvov evanjelických kostolov, podujatí a cirkevných postov duchovných.

Publicistika skúmaných konfesných periodík potvrdila silný prienik rečníckeho štýlu, ktorý je prítomný vo verbálnom znení kázne, avšak nemá miesto v spravodajstve. Rozvláčne vety, nekonečné súvetia, všeobecné konštatovanie apriórnych právd, postojová modálnosť viet (rozkaz, otázka, želanie, zvolanie), istotná modálnosť viet (poučovanie, zovšeobecňovanie – zvlášť zámená *všetci, všetko, mnohí, väčšina, žiadny, nikto, nikdy*, neomylnosť, časté používanie príslovkovej vety podmienkovej – *ak – tak, pokiaľ – potiaľ, keď – potom, iba vtedy, ak – tak*, a prítomnosť podmienkovej vedľajšej vety – *kto prežije..., ten zažije...*). Voluntatívna modálnosť je v náboženskej publicistike vyjadrená slovesami *musieť a mať*, ale aj modálnou príslovkou *treba*. Použitie prvej osoby singulára a plurála je znakom publicistickej neprofesionality, pretože vyjadruje autorovu osobnú zainteresovanosť a rámec ich použitia sa končí kázňou. Problém v cirkevných periodikách predstavuje aj stručné a trefné formulovanie tituliek, ako aj sústredenie autora správy na podstatné veci, bez opisu, ktorý správu zbytočne zaťažuje – často sa spomína počasie, pohostenie, kto vítal prítomných, kto všetko bol prítomný, poďakovanie, a pod.

Problematike interpunkcie sa autorka venuje na stranách 136–145. Použitie spojovníka v zložených prídavných menách nie je jednotné ani v kruhoch jazykovedcov. Spojenie *cyrilo–metodský*, resp. *cyrilo–metodovský* (KSSJ) sa pred rokom 1997 písalo bez spojovníka. I. Masár poukázal na dva zaužívané úzy:

- 1.) martinský matičný ovplyvnený bibličtinou používajúci zastaranú podobu mena *Metodej – cyrilometodejský*,
- 2.) trnavský vojtečský presadzujúci podobu *cyrilometodský*.

Tvar bez spojovníka sa dnes považuje za nespisovný, ale napriek tomu je ešte stále prítomný: *Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta* by mala teda skorigovať svoj názov, aby bol v súlade s pravidlami slovenského jazyka a uvádzať *cyrilo–metodská* so spojovníkom. Menej časté sú chyby v prípade písania adjektíva *rímskokatolícky*, teda správne je bez spojovníka. Chyby v písaní *starokatolícky* a *gréckokatolícky* sa v skúmaných periodikách nenašli. V zhrnutí k tejto časti knihy autorka kriticky, ale konštruktívne konštatuje: „Písanie spojovníka v slovách z náboženskej slovnej zásoby, je charakteristické nejednotnosťou, spôsobenou čiastočne pomerne nedávnou zmenou kodifikácie, ale predovšetkým pohodnosťou alebo nadmernou sebaistotou, ktorá bráni autorom publicistických textov pozrieť sa do najnovšieho KSSJ alebo do PSP (Pravidlá slovenského pravopisu), kde je problém vyriešený jednoznačne.“ (s. 144)

Úplne na záver publikácie umiestnila autorka päť príkladov publikovaných spravodajských článkov v cirkevnej i sekulárnej tlači a podrobila každý jeden príspevok jazykovej kritike a argumentácii, čo považujeme za pozoruhodnú a názornú pedagogickú pomôcku pre čitateľa ovládajúceho teóriu prečítanej knihy.

Bohatstvo obsahu a poznatkov, ktoré prináša recenzovaná kniha nie je možné vtesnať do rámca jednej recenzie. Kniha by mala byť príručkou stojacou na stole každého tvoriaceho v publicistickej sfére pojednávajúcej o náboženskej, predovšetkým kresťanskej rímskokatolíckej a evanjelickej skutočnosti v Slovenskej republike. Písomná a verbálna úroveň vyjadrovania reprezentantov a médií uvedených cirkví by mala rešpektovať svoje poslanie dané v evanjeliu: „Tak sviet' vaše svetlo pred ľuďmi, aby videli vaše dobré skutky a vebili vášho Otca, ktorý je v nebesiach.“ Evanjelium podľa Matúša, 5. kapitola, 16. verš (Mt 5:16). To sa vzťahuje aj na úsilie v oblasti aplikácie spisovnej a gramaticky korektnej slovenčiny.

Monika Zaviš